

ברכות התורה לניעור בלילה ולישן ביום

הקדמה:

'ברכות התורה' הן הברכות אותן אנו מברכים בכל בוקר לפני לימוד התורה שנלמד במהלך היום. אנו מכירים בטובה העצומה בכך שה' נתן לנו את תורתו הקדושה, חמדה גנוזה, המדריכה אותנו כיצד לחיות כרצון ה', ומתוך כך מודים לה' בשמחה.

❖ **נסה לדייק מלשון התוספות כיצד ינהג מי שחשב שלא ימצא לו זמן נוסף ללימוד במהלך היום, האם יברך שנית כשהתפנה ללמוד?**

שולחן ערוך אורח חיים סימן מז סעיף י:

אם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו, **כיון שדעתו לחזור ללמוד**, לא הוי הפסק.

משנה ברורה סימן מז ס"ק כב:

משמע דמי שאין דרכו ללמוד ונמלך ללמוד צריך לחזור ולברך, כן כתב המגן אברהם. והטורי זהב כתב להיפך דמדלא כתב השולחן ערוך אם דעתו לחזור, משמע דסבירא ליה דמסתמא אמרין דהוי דעתיה אם יזדמן שיוכל ללמוד אפילו בשעה שאין רגיל ללמוד שילמוד, ויש להקל בספק ברכות.

שאלה: במוצב בצפון הארץ מתחלקות שמירות הלילה למשמרות של ארבע שעות, כך שישנם חיילים הישנים בתחילת הלילה וחוזרים לישון בסופו, וישנם הקמים למשמרת האחרונה ונשארים ערים עד הבוקר. הקצין התורן ער כל הלילה. מתי יברך כל אחד את ברכות התורה?

א. 'והגית בו יומם ולילה'

בספר יהושע נאמר:

יהושע פרק א פסוק ח:

לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ, וְהָגִיתָ בוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה, לְמַעַן תִּשְׁמָר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בוֹ, כִּי אַתָּה תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאַתָּה תִּשְׁכָּל.

לחיוב תלמוד תורה אין שעה קבועה, והוא שייך בכל זמן ובכל מצב.

רמב"ם תלמוד תורה פרק א הלכה ח:

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אישה ובנים - חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: 'והגית בו יומם ולילה'.

❖ **לאור זאת, מדוע מברכים ברכות התורה בכל בוקר ולא פעם אחת על כל הלימוד שילמד בימי חייו, או לחילופין לפני כל לימוד ולימוד?**

ב. מדוע אין מברכים בתחילת כל לימוד?

טעם לכך שאין מברכים על כל לימוד ולימוד ביאור התוספות:

תוספות ברכות דף יא ע"ב ד"ה שכבר:

ואם תאמר, מאי שנא [ברכות התורה] מסוכה, שצריך לברך על כל סעודה וסעודה 'לישב בסוכה'? ויש לומר, דשאני תורה **שאינו מייאש דעתו**, דכל שעה אדם מחויב ללמוד, דכתיב 'והגית בו יומם ולילה', והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק, אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה...

ג. מדוע מברכים ברכת התורה בכל בוקר?

הראשונים דנו בשאלה מהו הגורם המחייב לברך ברכות התורה בבוקר:

תוספות ברכות דף יא ע"ב ד"ה שכבר:

והיה אומר ר"ת, כשאדם עומד ממיטתו בלילה ללמוד, שאין צריך לברך ברכת התורה, מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטרת עד שחרית אחרת. ולא נהירא.

❖ **באר מדוע לשיטת ר"ת חובת ברכות התורה מתחדשת בכל בוקר?**

❖ **חוה דעתך, מדוע מיאנו התוספות בדברי ר"ת?**

לעומת דברי ר"ת, כתבו ראשונים אחרים, שחייב ברכות התורה יכול להתחדש מסיבות נוספות.

רא"ש מסכת ברכות פרק א סימן יג:

ולכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו - **הוי הפסק**, וצריך לחזור ולברך.

חידושי הרא"ה ברכות דף יא ע"ב:

אבל בלילה שהוא **זמן שינה לכל** - ודאי הפסקה בשישן, מה שאין כן ביום, דלאו זמן שינה לכל... ולא חשבו הפסקה לתלמוד תורה אלא כשהיא שוה לכל בזמן אחד כמו הלילה...

❖ **באר במה נחלקו הרא"ש והרא"ה?**

❖ **באיזה מקרה מודים הרא"ש והרא"ה שמברכים ברכות התורה, בשונה משיטת ר"ת?**

❖ כיצד דחה הגר"ע יוסף את הבנת המג"א בדעת השו"ע?

ה. הישן בתחילת הלילה ובסופו

הבאנו לעיל את דברי השו"ע, שמי שישן קבע בלילה וקם באמצע הלילה צריך לברך. נחלקו האחרונים במקרה שחזר לישון בהמשך הלילה, אם יחזור ויברך בבוקר?

משנה ברורה סימן מז ס"ק כט:

ואף אם חזר וישן אחר כך שינת קבע קודם אור היום, או ביום - אין צריך לחזור ולברך, כי מסתמא דעתו של אדם לפטור בברכה זו עד שינת הלילה שאחריו.

יביע אומר חלק ח או"ח סימן ה:

ודבריו שגבו ממני... שמכיוון שהשינה הפסק, מה תועיל דעת האדם בזה?... וצריך להורות שיחזור ויברך בבוקר.

❖ חווה דעתך, כיצד ישיב המשנה ברורה לטענת הגר"ע יוסף?

ו. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה ב'קיצור תורת המחנה':

א. הישן שינת קבע ביום - אין מברך לאחריה ברכות התורה.

ב. אין לברך ברכות התורה אחר שינת עראי בלילה, אך הניעור משינת קבע בלילה (כגון שישן על מיטתו למעלה מחצי שעה) ומתעתד ללמוד - מברך, מלבד למנהג התימנים שאף הישן שינת קבע בלילה - אינו מברך כל שהוא קודם חצות.

ג. הניעור בלילה משינת קבע, אף אם מתעתד לחזור לישון - צריך לברך עתה ברכות התורה קודם שילמד. ולענין אם צריך לחזור ולברך בבוקר - מנהג רבים מהאשכנזים להימנע מלברך, ואפילו ישן שוב שינת קבע, ואילו רבים מהספרדים נוהגים לחזור ולברך.

ד. הניעור כל הלילה - למנהג רבים מהאשכנזים לא יברך ברכות התורה בבוקר (ורק אם יוכל - יצא בשמיעת הברכות מאחר, או שיתכוין להיפטר בברכת 'אהבת עולם'). מנהג הספרדים לברך, ואילו מנהג התימנים ומקצת מהאשכנזים להשתדל לצאת בשמיעת הברכה מאחר, וכשלא ניתן הדבר - מברכים בעצמם.

ו'הגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

כתיבה ועריכה: טוראי ר' שילה בן אבו

נשמח להצעות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

הקו הפתוח: 052-9414414

הכרעת השו"ע בדיון זה:

שלחן ערוך אורח חיים סימן מז סעיפים יא-יג:

שינת קבע ביום, על מיטתו - הוי הפסק. ויש אומרים דלא הוי הפסק, וכן נהגו.

אף אם למד בלילה - הלילה הולך אחר היום שעבר, ואינו צריך לחזור ולברך, **כל זמן שלא ישן.**

המשכים קודם אור היום ללמוד - מברך ברכת התורה, ואינו צריך לחזור ולברך כשילך לבית הכנסת.

❖ במי פסק השו"ע?

❖ לכל אחד מהראשונים, האם הניעור כל הלילה

צריך לברך ברכות התורה בבוקר?

❖ האם לדעתך יתכן שבמצב זה תהיה הסכמה?

מדוע?

❖ עיין בלשון השו"ע. האם ניתן ללמוד מדבריו מה

דעתו בנידוננו?

ד. הניעור כל הלילה

האחרונים נחלקו מהי דעת השולחן ערוך לגבי ברכת התורה למי שניעור כל הלילה.

מגן אברהם סימן מז ס"ק יב:

משמע, דאם נעור כל הלילה א"צ לברך בבוקר. וצריך עיון, דבשלמא לסברת הטור (דעת הרא"ש שהבאנו) דסבירא ליה דבשינה תליא מילתא, אם לא ישן א"צ לברך, אבל לפי מה שנהגו שלא לברך כשישן ביום, א"כ דמה שמברך בבוקר היינו משום שקבעו חכמים ברכה זו בכל יום דומיא דשאר ברכות השחר... אף שלא ישן.

❖ באר את קושיית המג"א על השו"ע.

יביע אומר חלק ה או"ח סימן ו:

אין שום הכרח מדברי מרן השולחן ערוך לומר שאם ניעור כל הלילה אינו מברך בשחר, ומה שכתב מרן: 'כל זמן שלא ישן', היינו לומר שאם ישן על מיטתו בלילה, כיון ששינת לילה הויא הפסק - מברך ברכת התורה אפילו קודם עלות השחר, וכמו שכתב גם כן להלן בסעיף י"ג. אבל כאן שלא ישן בלילה אינו יכול לברך אלא עד אחר עלות השחר, הא לאחר עלות השחר מיהא - שפיר מברך, שתוקף הברכה היא מיום ליום.

